

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІВАНЧЕНКО ГАЛИНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 332.1:334. 7 (043.3)

**ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНИХ УТВОРЕНЬ
ТА МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

Спеціальність 08.00.05 – розміщення продуктивних сил і регіональна економіка

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Тернопіль – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівській комерційній академії Центральної спілки споживчих товариств України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, професор
Міценко Наталія Григорівна,
Львівська комерційна академія,
професор кафедри економіки підприємства.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Гудзь Марина Вікторівна,
Запорізький національний технічний університет,
професор кафедри управління персоналом та економіки
праці;

кандидат економічних наук, старший науковий
співробітник
Щеглюк Світлана Дмитрівна,
Державна установа «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долишнього НАН України»,
старший науковий співробітник сектору просторового
розвитку.

Захист відбудеться 30 листопада 2015 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03 Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розісланий «29» жовтня 2015 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

І. Я. Омецінська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На шляху інтеграції України до європейського економічного простору постає проблема вибору ефективної моделі ведення бізнесу, що спрямована на підвищення конкурентоспроможності як окремого регіону, так і країни загалом. Одним із таких типів сучасних структур є кластерні моделі організації економічної діяльності. Міжнародний досвід доводить доцільність використання кластерних утворень у підвищенні рівня економічного розвитку регіонів, конкурентоспроможності їх економіки. Кластери є ефективним інструментом у подоланні негативних факторів, які стримують соціально-економічний розвиток регіонів та країни загалом.

Пріоритетним завданням, що має як економічне, так і соціальне значення для регіону в сучасних умовах господарювання є подолання наслідків кризи. Це неможливе без ефективної інтеграції виробництв, постачальників, інноваційних центрів, маркетингових посередників, логістики. Необхідність побудови кластерних моделей розвитку регіонів обумовлена економічним ефектом та сприяє підвищенню рівня їх конкурентоспроможності. Саме кластери, як форма співпраці підприємств та організацій регіону дають змогу підвищити ефективність формування та використання виробничого, торговельного, трудового, інноваційного, інвестиційного та інформаційного потенціалів регіону.

Перехід на кластерну модель, виходячи з наявного потенціалу території, сприятиме підвищенню динамічності, збалансованості, інноваційності та ефективності регіонального розвитку, забезпечить підвищення рівня конкурентоспроможності регіону.

Проблемам формування кластерів присвячено наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Андерсена, Е. Бергмана, Л. Ван ден Берга, Н. Внукової, М. Войнаренка, М. Гудзь, М. Долішнього, В. Захарченка, С. Кроуча, А. Мельник, Н. Міценко, М. Одрехівського, М. Пархомця, М. Портера, Г. Свона, С. Соколенка, М. Стейнера, Д. Стеценка, І. Ткачука, Г. Фарела, Е. Фезера, В. Чужикова, С. Щеглюк та ін. Віддаючи належне значному науковому доробку вчених, варто зазначити, що в сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки, який супроводжується посиленням фінансової децентралізації регіонів та трансформацією їх системи управління, питання формування регіональних кластерів постають по-новому та потребують подальших досліджень. Зокрема, актуальними є питання формування кластерних утворень та їх впровадження у моделі розвитку регіонів, удосконалення методики виявлення існуючих та потенційних кластерів, оцінки і прогнозування ефективності функціонування кластерних утворень, механізмів їх підтримки з боку органів влади, методик кількісного визначення їх впливу на розвиток регіону тощо. Зазначене обумовило напрям дослідження, актуальність теми дисертаційної роботи, окреслило її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематики науково-дослідних робіт Львівської комерційної академії у межах тем: «Система соціальної безпеки регіонів України» (номер державної реєстрації 0112U007114), де автором досліджено роль регіональних

кластерів у формуванні системи соціальної безпеки регіону; «Підприємства споживчої кооперації в системі інтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0112U007116), де автором обґрунтовано необхідність та передумови побудови кластерних моделей розвитку регіонів, представлено структуру кластерних моделей розвитку регіону; «Стратегічне управління економічним потенціалом на підприємствах торгівлі» (номер державної реєстрації 0110U006832), де автором визначено основні етапи розробки та реалізації інноваційної кластерної стратегії; «Управління розвитком підприємств торгівлі в посттрансформаційних умовах» (номер державної реєстрації 0110U006833), в рамках якої автором досліджено вплив ринкового середовища на функціонування об'єктів торговельної інфраструктури в регіоні; та відповідно до тематики науково-дослідних робіт Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету у межах тем: «Система управління процесами вертикальних інтеграційних об'єднань» (номер державної реєстрації 0112U000678), в рамках якої автором визначено передумови формування кластерів в Україні та запропоновано концепцію «7К-основа кластера»; «Методика удосконалення інноваційної діяльності промислового підприємства» (номер державної реєстрації 0112U001537), де автором запропоновано систему принципів формування інноваційних кластерів та комплексний підхід до оцінки ефективності кластера.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних основ і методичних підходів до формування кластерних утворень та моделей розвитку регіону, а також розробка практичних рекомендацій щодо оцінки ефективності кластера в регіоні.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- уточнити економічну природу та сутність понять «кластер», «інноваційний кластер»;
- дослідити теоретико-методичні основи формування кластерів та узагальнити підходи до їх систематизації;
- проаналізувати процеси кластеризації у регіонах України та удосконалити підходи до оцінки ефективності кластерних утворень;
- дослідити стадії формування кластерних утворень, удосконалити алгоритм їх формування в регіоні;
- узагальнити особливості розробки та реалізації інноваційної кластерної стратегії;
- удосконалити нормативно-правове та методичне забезпечення формування і функціонування кластерів;
- визначити складові елементи та удосконалити організаційну модель регіонального інноваційного кластера Дрогобицької агломерації.

Об'єктом дослідження є процес формування кластерних утворень з метою забезпечення конкурентоспроможності регіону.

Предметом дослідження є науково-методичні та практичні підходи до формування кластерних утворень та моделей розвитку регіону.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження використані такі методи: історичного аналізу (для дослідження еволюції поглядів

науковців на формування кластерів в Україні і світі); діалектичного пізнання та логічного аналізу (для уточнення понять «кластер», «інноваційний кластер»); економіко-статистичного, системного та порівняльного аналізу (для оцінки середовища кластероутворення в окремому регіоні, визначення трендів і прогнозних значень, пошуку прихованих зв'язків між окремими економічними показниками); групування (для обробки статистичних даних); економіко-математичного моделювання (для побудови моделі регіональних кластерів у Дрогобицькій агломерації); індикаторний метод (для обґрунтування алгоритму формування інноваційного кластера в регіоні), графічний метод (для наочного відображення досліджуваних явищ і процесів).

Інформаційну базу дослідження склали наукові праці та публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, у яких висвітлюються теоретичні та методологічні засади формування кластерів у регіонах, законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, міністерств та відомств, офіційні дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Львівській області, ресурси мережі Інтернет, періодичні видання, матеріали науково-практичних конференцій, а також результати спеціальних досліджень і спостережень автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш суттєвими теоретичними і практичними результатами, що характеризують наукову новизну дослідження, є такі:

удосконалено:

– концепцію формування кластера, що, на відміну від існуючих підходів, враховує компетентність підприємств, організацій та установ, об'єднаних у кластер, і дає можливість спільного вирішення поставлених завдань на основі практичного досвіду, застосування умінь та знань під час вирішення професійних завдань, що сприяє створенню нових умов і вимог до ведення бізнесу в регіоні, формує стандарти виробництва та якості продукції, культуру споживання;

– систему комплексної оцінки ефективності кластера, що, на відміну від існуючих підходів, дає можливість визначити поточний стан кластерного утворення, враховує кількісні та якісні показники ефективності, дає змогу оцінити переваги кластеризації для кожного учасника об'єднання у визначений момент часу, здійснити ґрунтовну оцінку основних показників розвитку регіону та на основі отриманої інформації розробити систему заходів щодо інтеграції стратегії формування кластеру до регіонального розвитку;

– алгоритм формування регіонального кластера, що передбачає логічну послідовність етапів прийняття рішень (підготовка, прийняття, реалізація та координація) щодо створення кластера, які відзначаються простотою, доступністю, обґрунтованістю здійснення процесу формування регіонального кластера та, на відміну від існуючих підходів, враховують можливість коригування дій у разі прийняття необґрунтованих рішень і виявлення неефективності кластерного утворення;

– структурну модель регіонального інноваційного кластера «Дрогобищина», яка ґрунтується на принципах рівноправності та паритетності всіх учасників,

конструктивного діалогу, добровільності вибору форм співробітництва, взаємного інформування і виконання зобов'язань, дає змогу забезпечити інноваційний розвиток усіх учасників кластерного утворення й підвищити ефективність системи управління регіоном в умовах ринкової економіки та, на відміну від існуючих підходів, сприяє посиленню ресурсного, управлінського та інтелектуального потенціалів регіону;

набули подальшого розвитку:

– понятійний апарат за рахунок уточнення сутності понять «кластер» та «інноваційний кластер», що, на відміну від існуючих підходів, підкреслює основні властивості таких утворень, окреслює межі, акцентує увагу на меті створення та перевагах організації кластера;

– науково-методичний підхід до систематизації кластерних утворень за такими ознаками: життєвим циклом кластера, географічною ознакою, напрямом інтеграційних відносин, спеціалізацією, галузевою специфікою, що на відміну від існуючих підходів, дозволяє впорядкувати видову структуру кластерів, посилити її практичне значення, охопити усі важливі характеристики кластерів і визначити особливості їх формування та функціонування;

– стратегія формування кластера, що характеризується комплексністю та завершеністю, враховує потенціал учасників кластерного утворення, дію факторів і обмежень зовнішнього середовища та, на відміну від існуючих підходів, передбачає виявлення відхилень між плановими і фактичними результатами реалізації стратегії та коригування заходів щодо досягнення поставленої мети або пропонує вибір альтернативної стратегії;

– методичні засади реалізації державної політики щодо формування кластерів у регіоні, метою якої є створення умов для випереджального становлення новітнього технологічного укладу, що включають державну підтримку досліджень кластеризації в регіоні, створення інфраструктури підготовки кадрів необхідної кваліфікації, відповідної технологічної інфраструктури, та, на відміну від існуючих підходів, передбачають формування регіональних реєстрів результатів науково-технічної діяльності інноваційних організацій та проектів з розвитку кластерів, інших спеціалізованих некомерційних організацій, з метою забезпечення додаткового правового регулювання, що пов'язане з наданням послуг учасникам кластера, субсидуванням їх діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці методичних рекомендацій та прикладних засад щодо формування кластерних моделей розвитку регіону й визначення підходів до оцінки їх ефективності.

Наукові результати, отримані в дисертаційній роботі, були впроваджені в діяльності Департаменту економічного розвитку, інвестицій, торгівлі та промисловості Львівської обласної державної адміністрації – для розробки Програми інвестиційного розвитку Львівської області на 2011–2015 рр. (довідка № 1-52-5027 від 04.12.2013 р.), Департаменту регіонального економічного розвитку Вінницької обласної державної адміністрації – під час розробки Програми економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2015 р. (довідка № 1193/1-1 від 14.05.2015 р.). Наукові розробки та пропозиції автора щодо формування інноваційно-орієнтованої стратегії використані керівництвом Вінницької обласної спілки

споживчих товариств в процесі стратегічного планування діяльності (довідка № 1-1/10 від 15.05.2015 р.).

Теоретичні та прикладні положення дисертаційної роботи використані в навчальному процесі Львівської комерційної академії під час викладання дисциплін «Регіональна економіка», «Економіка і організація діяльності об'єднань підприємств», «Інноваційний розвиток підприємства» (довідка № 223/01-1.08 від 10.04.2015 р.) та Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету в процесі викладання викладанні дисциплін «Регіональна економіка», «Державне та регіональне управління», «Менеджмент і адміністрування (Інноваційний менеджмент)», «Менеджмент і адміністрування (Адміністративний менеджмент)», «Основи муніципального управління» (довідка № 01.01-44/474 від 15.04.2015 р.).

Особистий внесок автора. Дисертація є самостійно виконаним дослідженням. Наукові результати, які отримані в дисертаційній роботі, належать особисто автору і викладені у його наукових публікаціях. Із праць, написаних у співавторстві, використані лише ті положення, що належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи доповідалися і обговорювалися на 7 міжнародних науково-практичних конференціях: «Соціально-економічні та правові дослідження в суспільстві знань» (3–4 червня 2010 р., м. Львів), «Перспективи инновации в науке, образовании, производстве и транспорте – 2011» (15 червня 2011 р., м. Одеса), «Інтеграційні економіко–правові напрями розвитку України та країн близького зарубіжжя» (31 січня 2012 р., м. Львів), «Інноваційний потенціал соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації» (27–30 березня 2012 р., м. Вінниця), «Соціально-економічні аспекти реструктуризації регіональної економіки» (6–7 грудня 2012 р., м. Вінниця), «Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України» (28–31 травня 2013 р., м. Вінниця), «Інноваційна стратегія і тактика фінансово-економічного розвитку суб'єктів національного господарства» (19–20 грудня 2014 р., м. Чернівці); 5 всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Інноваційна модель розвитку регіону як умова економічної безпеки в контексті інтеграційних процесів» (30 березня 2011 р., м. Донецьк), «Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в умовах трансформації економіки» (7–8 квітня 2011 р., м. Рівне), «Актуальні проблеми і прогресивні напрямки управління економічним розвитком вітчизняних підприємств» (24–25 травня 2011 р., м. Кривий Ріг), «Стратегічний розвиток національної економіки, регіонів і підприємств» (15–17 листопада 2012 р., м. Донецьк), «Внутрішня торгівля: розвиток та механізми регулювання на макро- і макрорівнях» (25–26 квітня 2013 р., м. Львів); міжрегіональній: «Проблеми економіки та управління у промислових регіонах» (27–28 травня 2011 р., м. Запоріжжя) та на VIII Міжнародному бізнес-форумі «Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні» (19 березня 2015 р., м. Київ).

Публікації. Основні ідеї, положення та результати дисертаційної роботи викладені у 25 опублікованих наукових працях (з них 5 праць у співавторстві) загальним обсягом 8,38 друк. арк. (особисто автору належить 7,35 друк. арк.), з них

10 публікацій у наукових фахових виданнях України загальним обсягом 5,65 друк. арк., 1 публікація у зарубіжному періодичному виданні загальним обсягом 0,28 друк. арк., 14 праць апробаційного характеру загальним обсягом 2,45 друк. арк.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації викладено на 215 сторінках та містить 26 таблиць на 19 сторінках, 25 рисунків на 20 сторінках, 9 додатків на 27 сторінках. Список використаних джерел налічує 274 найменування на 31 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретико-методичні основи побудови кластерних моделей розвитку регіону**» проаналізовано наукові підходи до визначення понять «кластер», «інноваційний кластер», систематизовано підходи до класифікації кластерів, визначено роль та значення кластерів у забезпеченні ефективного розвитку регіону в умовах глобалізації економіки.

У результаті узагальнення поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених щодо визначення змісту поняття «кластер» запропоновано його розглядати як сукупність суб'єктів господарювання, які об'єднані між собою на певній території на добровільних засадах спільною ідеєю на основі кооперації та концентрації зусиль, з метою досягнення цілей, що в підсумку забезпечить ефективність діяльності кожного учасника кластера, підвищення конкурентоспроможності регіону (певної території) та отримання соціально-економічного ефекту. Кластерне утворення сприяє отриманню переваг та підвищенню конкурентоспроможності кожного учасника об'єднання. Конкуренція, що відбувається в середині кластерного утворення, значно відрізняє його від інших форм партнерства та співпраці підприємств. Кластер є поєднанням кооперації та конкуренції, які створюють передумови для розвитку інноваційних процесів. Постійна взаємодія підприємств у середині кластера сприяє формальному та неформальному обміну знаннями, професійними навичками.

На основі вивчення економічної літератури визначено, що види та типи кластерів через їх різноманіття можуть бути структуровані за різними ознаками, а саме: життєвим циклом кластера, географічною ознакою, напрямом інтеграційних відносин, спеціалізацією, галузевою специфікою. Оскільки кластери є доволі складними та багатограними утвореннями, вибір ознак класифікації та самої класифікаційної системи спрямовано на обґрунтування теоретичного підходу до формування кластерів, полегшення розуміння їх сутності та визначення ефективності.

Узагальнення методичних підходів, передового зарубіжного та вітчизняного досвіду формування інноваційних кластерів дало змогу систематизувати передумови здійснення процесу кластеризації, які сприяють об'єднанню суб'єктів господарювання з метою співробітництва, підвищення компетентності робочої сили, стимулювання інноваційної, інвестиційної та маркетингової діяльності.

В ході дослідження концепції формування кластерних утворень у регіонах її складові (концентрація, кооперація, конкуренція, комунікація, координація,

конкурентоспроможність) доповнено складовою «компетентність». Виокремлена складова «компетентність» створює нові умови та вимоги до ведення бізнесу, сприяє активізації інноваційної діяльності, отриманню нових знань, продукції, винаходів, підвищує конкурентоспроможність регіону. Компетентність підприємств, організацій та установ, об'єднаних у кластер, дає можливість вирішити поставлені завдання, успішно діяти на основі практичного досвіду, застосовувати набуті кожним з них уміння та знання.

На основі проведеного аналізу встановлено, що для досягнення сталого розвитку в регіонах необхідно ефективно використовувати унікальне поєднання факторів виробництва та переваг географічного розташування, сприяти створенню спеціалізованих виробництв, масштабного технологічного, конкурентоздатного сектору досліджень і розробок. Одним із шляхів досягнення цієї мети є формування на території регіону інноваційних кластерів. У результаті комплексного дослідження поглядів науковців на поняття «інноваційний кластер» уточнено його сутність та запропоновано розглядати його як об'єднання підприємств, установ та організацій з метою концентрації їх сильних сторін для вирішення складних завдань і більш швидкого й ефективного впровадження у діяльність нових знань, наукових відкриттів та винаходів, що дасть змогу поліпшити структуру і якість виробництва, систему управління та соціальну сферу, а отже підвищити добробут і якість життя населення, а також конкурентоспроможність регіону.

Запропоновано структуру регіонального інноваційного кластера, що ґрунтується на наявних ресурсах (до яких належать транспортна система, інформаційно-комунікаційні технології в регіоні, природні ресурси, професійні навички, знання та технології, капітал та ін.), які необхідні для здійснення інноваційної діяльності. Підприємства, що об'єднуються у кластер, співпрацюють між собою та сприяють формуванню локальної кваліфікованої, спеціалізованої робочої сили з високою мобільністю в середині регіону. Учасники формування взаємодіють із постачальниками, освітніми та дослідницькими організаціями, фінансовими інституціями та регіональними агенціями підтримки інноваційного розвитку.

У другому розділі «**Аналіз розвитку та оцінка ефективності кластерних утворень в Україні**» визначено основні характеристики регіонального розвитку, узагальнено проблеми, які стримують соціально-економічний розвиток регіону та формування кластерів на визначеній території, запропоновано комплексну систему оцінки ефективності формування кластерів у регіоні.

На основі проведеного аналізу структури кластерних утворень за регіонами встановлено, що відновлення та розвиток промислового потенціалу України вирішальною мірою залежить від рівня його інноваційності, що є головною рисою кластера. Найбільша частка інноваційно активних підприємств сконцентрована в Запорізькій, Івано-Франківській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Херсонській областях, а також у м. Києві. За цим показником Львівська область серед інших регіонів України у 2014 р. посіла 14 місце (рис. 1).

Рис. 1. Частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств Львівської області в 2008–2014 роках

Проведений аналіз показників діяльності суб'єктів господарювання Львівської області за 2008-2014 роки дав змогу виявити, що базовими складовими економіки регіону є промисловість, торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та товарів народного споживання, транспорт і зв'язок, операції з нерухомим майном, мисливство, сільське та лісове господарство. Активно впроваджували технологічні інновації у Львівській області підприємства машинобудування (24,7% від загальної кількості підприємств галузі), металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (24,1%), виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (18,9%), виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічної діяльності (16,0%).

Визначено, що високий рівень науки та освіти в Львівській області дисонує з низьким рівнем інноваційної діяльності підприємств. Питома вага державних коштів у фінансуванні інноваційної діяльності є низькою, що доводить незацікавленість держави у розвитку інноваційного підприємництва (табл. 1). Інноваційна діяльність у Львівській області не спрямована на дослідження та розвиток, оскільки приватні підприємства не працюють у цьому напрямку.

Таблиця 1

Структура джерел фінансування інновацій у Львівській області в 2008–2014 роках, %

Джерела фінансування	Роки							Відхилення 2014 р. від 2008 р.
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Кошти державного бюджету	2,6	1,9	0,5	0,5	0,3	0,0	0,0	-2,6
Кошти місцевих бюджетів	0,2	0,2	0,1	0,0	0,2	2,4	0,1	-0,1
Власні кошти	85,9	93,2	66,5	90,2	93,2	83,1	83,4	-2,5
Кошти інвесторів, в т. ч.:	0,4	1,1	0,3	9,2	0,0	0,0	1,1	0,7
- вітчизняних	0,4	1,0	0,0	3,3	0,0	0,0	1,1	0,7
- іноземних	0,0	0,1	0,3	5,9	0,0	0,0	0,0	0,0
Кредити	10,9	3,6	32,6	0,1	6,3	14,5	12,5	1,6
Інші джерела	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,9	2,9
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	–

Примітка: складено за даними Державної служби статистики України

Доведено, що активізація внутрішнього просторового потенціалу регіонального розвитку Львівської області повинна ґрунтуватися на можливостях саморозвитку та посилення ендогенних факторів Дрогобицької, Жидачівської, Миколаївської, Самбірської, Сокальської, Стрийської і Яворівської агломерацій. Виокремлені агломерації можуть стати основою формування регіональних інноваційних кластерів.

Проведено аналіз підходів до оцінки ефективності кластерного утворення і на цій основі визначено проблеми, що ускладнюють її здійснення. Основною з них є значна кількість підприємств, що входять до складу кластера, та широкий спектр їх діяльності. Це обумовило необхідність розгляду векторних значень показників, що відображають інтереси підприємств-учасників до та після їх об'єднання у кластер.

Обґрунтовано систему показників для оцінювання ефективності кластера, що дає змогу здійснювати аналіз результативності функціонування кожного з учасників кластера, кластерного об'єднання загалом та економічні вигоди для регіону, у якому відбувається кластеризація. Оцінка ефективності кластера базується на системі показників, які використовуються на макrorівні (кількість створених нових робочих місць, рівень скорочення виплат з безробіття, наповнення бюджету (учасниками кластера), обсяг залучених іноземних інвестицій, кількість отриманих нових проектів, зміна інноваційного потенціалу регіону (держави) й обсягу експорту та ін.), на рівні регіону (показники, що відображають зниження соціальної напруженості, вирішення питань екологічної безпеки або поліпшення інфраструктури та ін.), на рівні конкретного підприємства-учасника кластера (рентабельність виробництва, обсяг продажу, рівень витрат, продуктивність праці, матеріаломісткість, фондомісткість, трудомісткість продукції та ін.), на рівні науково-дослідних установ (рейтинг наукової установи, результативності наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, індекс цитування, обсяг виконаних НДР та ін.) та закладів освіти (частка додаткових освітніх програм (у т. ч. авторських) у навчальних програмах закладів, частка навчальних дисциплін профільного характеру на випускних класах (курсах) у навчальних планах, частка учнів (студентів, здобувачів) – переможців олімпіад різних рівнів у їх загальній чисельності, кількість захищених докторських та кандидатських дисертацій та ін.).

У третьому розділі **«Організаційно-економічні засади та методичні основи формування регіонального інноваційного кластера»** здійснено обґрунтування інструментарію прийняття управлінських рішень щодо організації регіонального інноваційного кластера «Дрогобиччина», сформульовано основні методичні положення формування кластерів у регіонах України, розроблено структурну схему регіонального інноваційного кластера «Дрогобиччина».

Запропоновано алгоритм формування регіонального кластера, який є логічною послідовністю стадій створення кластера, що відзначаються простотою, доступністю, обґрунтованістю здійснення процесу формування регіонального кластера та враховують можливість коригування дій у разі прийняття необґрунтованих рішень і виявлення неефективності кластерного утворення (рис. 2). Він передбачає послідовність етапів: проведення економічного аналізу та визначення потенціалу майбутнього кластера; прийняття рішення стосовно формування кластера; контроль за його виконанням та оцінювання результатів діяльності кластера, внесення необхідних коректив у разі відхилення показників діяльності кластера від запланованих.

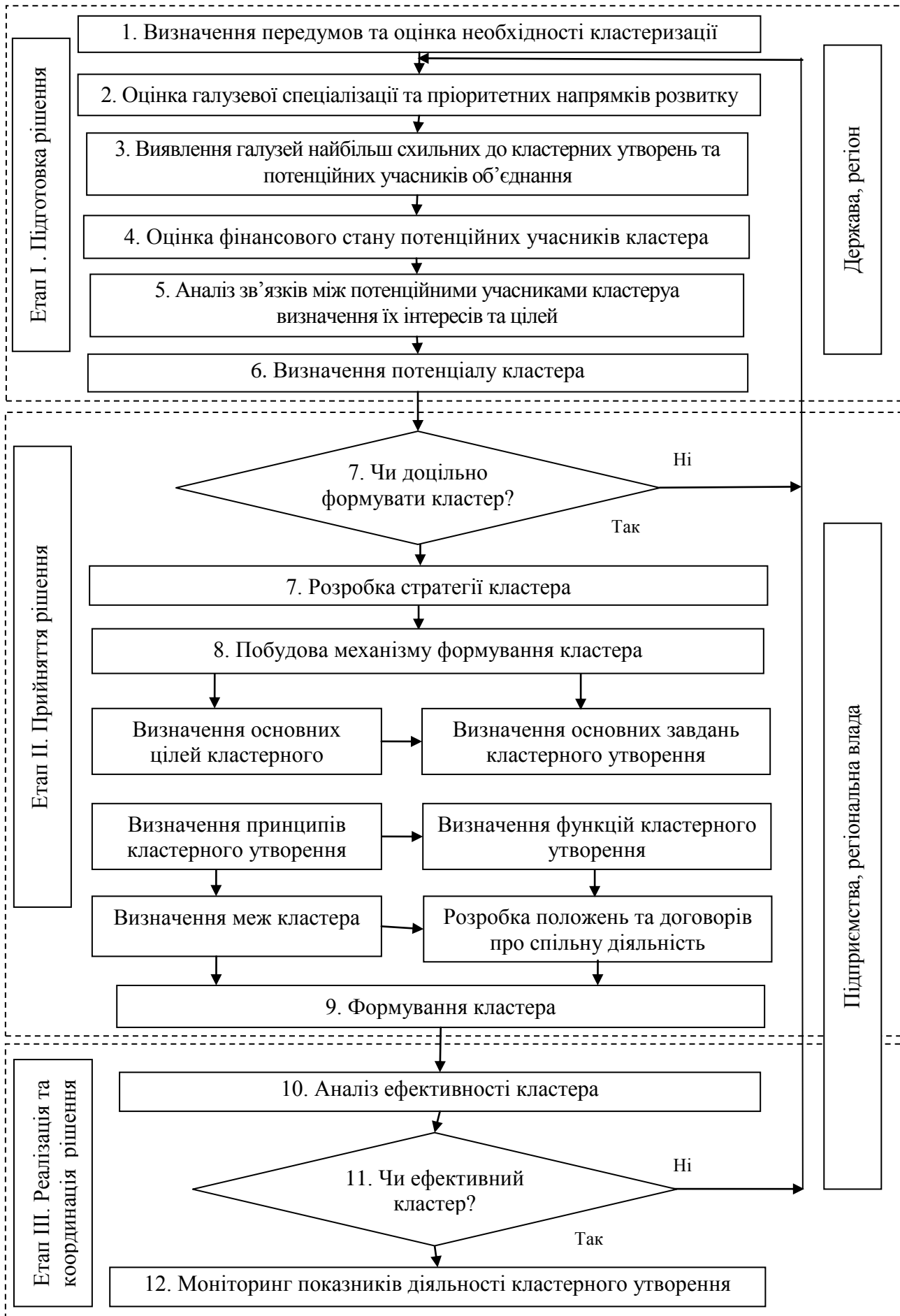

Рис. 2. Алгоритм формування регіонального інноваційного кластера

Для полегшення процесу формування кластера запропоновано концептуальну схему розробки та реалізації кластерної стратегії, яка характеризується комплексністю та завершеністю. Ефективно побудована кластерна стратегія дасть змогу отримати переваги: встановити взаємозв'язки, що сприятимуть посиленню конкурентних позицій підприємств-учасників кластера порівняно з тими підприємствами, які працюють самостійно; скоординувати діяльність учасників кластера на потребах внутрішнього та зовнішнього ринків за рахунок узгодженої загальної стратегії кластера. Доведено, що успішна реалізація кластерної стратегії надасть можливість запровадити сучасні методи виробництва, які забезпечать високий рівень якості продукції, сприятимуть розширенню ринків збуту, оптимізації витрат на виробництво, розповсюдженню та просуванню продукції, збільшенню кількості робочих місць, підвищенню рівня життя населення в регіоні, розвитку науки.

На основі оцінки передумов та можливостей формування кластера запропоновано структурну модель регіонального інноваційного кластера «Дрогобиччина», що дасть змогу вирішити основні проблеми території, підвищити рівень розвитку як підприємств-учасників кластера, так і регіону загалом (рис. 3).

Рис. 3. Структурна модель регіонального інноваційного кластера «Дрогобиччина»

Обґрунтовано, що формування кластера надасть регіону велику кількість переваг: сприятиме зміцненню зусиль регіональної влади, бізнесу та соціуму щодо покращення рівня економіки в регіоні, дасть змогу вирішити проблему зайнятості населення, підвищити рівень життя тощо. Створення регіонального інноваційного кластера «Дрогобиччина» сприятиме розвитку науки та наукоємних галузей, обміну

інформацією та досвідом між учасниками кластера, залученню інвестицій для фінансування діяльності кластера, соціальному розвитку регіону, дасть змогу реалізувати додатковий інноваційний потенціал агломерації. Залучення представників підприємницьких структур до формування програм підвищення рівня підготовки кадрів, проведення консультації з питань розвитку бізнесу, виділення площ для нових підприємств, запровадження податкових пільг для інвесторів, розвиток інфраструктури сприятиме покращенню середовища для залучення інвестицій, забезпечення умов для розвитку промисловості, туризму, сільського господарства агломерації та раціонального природокористування, збереження та поширення культурної спадщини, збільшення потоку туристів та ін.

Аналіз нормативно-законодавчого забезпечення з питань формування та розвитку кластерів дав змогу зробити висновок, що в Україні відсутня законодавча база створення таких об'єднань. Законодавством не визначені єдині підходи до розуміння сутності територіального кластера, типології кластерів, не сформовано понятійний апарат та не окреслено набір інструментів кластерної політики: механізми координації діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, об'єднань підприємців щодо реалізації кластерної політики. Встановлено, що недостатня кількість кваліфікованих спеціалістів, здатних реалізувати кластерні ініціативи в регіонах, відсутність конструктивного діалогу між бізнесом, владою та наукою гальмують процеси кластеризації у регіонах країни.

Запропоновано закріпити на рівні законодавства правовий режим функціонування кластерів в Україні шляхом введення правової категорії «кластер» та розробки «Концепції створення кластерів в Україні», що передбачає державну підтримку, у тому числі фінансову, формування об'єктів інфраструктури розвитку кластерних ініціатив, створення ефективного механізму функціонування об'єднань. Передумови реалізації кластерної політики запропоновано формувати за напрямками: сприяння формуванню кластерних інноваційних мереж; організація інформаційної підтримки розвитку кластерів; сприяння трансферту технологій серед учасників кластера, що дасть змогу вирішити питання з організації проведення експертиз інноваційних проектів, активізувати процеси патентування в кластері, проведення аудиту та інвентаризації інтелектуальної власності, сформувати бази даних об'єктів інтелектуальної власності.

Встановлено, що функціонування кластера неможливе без ефективного організаційно-методичного забезпечення, розробки заходів та методичних матеріалів, інструкцій, положень щодо формування та функціонування кластера. Розроблено Положення «Про інноваційний регіональний кластер «Дрогобиччина», яке дасть змогу спростити процедуру організації кластера та сприятиме його функціонуванню у правовій площині.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні методичних підходів та розробці практичних рекомендацій щодо формування кластерних утворень та моделей розвитку регіону з метою підвищення конкурентоспроможності кожного учасника об'єднання та

регіону загалом. Отримані науково-практичні результати дають можливість зробити такі висновки:

1. Кластерна модель розвитку регіону сприяє підвищенню конкурентоспроможності як окремого підприємства, установи, організації, що входить до складу кластера, так і регіону загалом, а також приводить до поширення концепції економіки знань, підвищує компетентність учасників об'єднання, сприяє інтенсифікації інновацій та підвищенню конкурентоспроможності регіону. Під кластером запропоновано розуміти сукупність суб'єктів господарювання, які об'єднані між собою на певній території на добровільних засадах спільною ідеєю, на основі кооперації та концентрації зусиль, з метою досягнення цілей, що в підсумку забезпечить ефективність діяльності кожного учасника кластера, підвищення конкурентоспроможності регіону (певної території) та отримання соціально-економічного ефекту.

2. Інноваційний шлях розвитку економіки сприяє появі інноваційних кластерів, що є об'єднанням підприємств, установ та організацій з метою концентрації їх сильних сторін для вирішення складних завдань і більш швидкого й ефективного впровадження у діяльність нових знань, наукових відкриттів та винаходів, що дасть змогу поліпшити структуру і якість виробництва, систему управління та соціальну сферу, а отже підвищити добробут і конкурентоспроможність регіону.

3. Передумовами формування кластерів є розробка та реалізація заходів, що визначають можливості для залучення суб'єктів господарювання до кластера та сприяють співробітництву між ними, ефективній організації роботи всередині кластера та наданню послуг учасникам кластера, підвищенню компетентності робочої сили, стимулюють інноваційну та інвестиційну діяльність у регіоні. Такими заходами є: вдосконалення нормативно-правової бази, що сприяє діловій активності; розвиток інфраструктури в регіоні; підтримка підприємництва; формування механізму взаємодії бізнес-структур та влади. У межах кластера посилюється кооперація, концентрація, конкуренція, комунікація, координація взаємодії підприємств-учасників, у результаті чого зростає конкурентоспроможність регіону та формуються компетенції об'єднання, активізується інноваційна діяльність, диверсифікуються види економічної діяльності в регіоні.

4. Систематизацію різновидів кластерів доцільно здійснювати за такими класифікаційними ознаками: життєвим циклом кластера, географічною ознакою, напрямом інтеграційних відносин, спеціалізацією, галузевою специфікою. Запропонована класифікація дає змогу здійснити ґрунтовний аналіз та визначити особливості формування кластерів у регіоні. Обґрунтовані теоретичні підходи до класифікації кластерів можуть бути використані в процесі розробки та реалізації державної політики у сфері кластеризації та в діяльності органів державного управління з метою налагодження ефективної взаємодії підприємств, установ, організацій, що є учасниками кластера.

5. Визначення ефективності кластера має базуватися на комплексному підході, що враховує максимальну кількість переваг від кластеризації для кожного учасника об'єднання, оцінювання показників, які використовуються на рівні держави,

регіону, конкретного підприємства-учасника кластера, агентства національного розвитку, банківських та небанківських фінансових установ, компаній, науково-дослідних установ, закладів освіти. Результативність окремого суб'єкта господарювання, що входить у кластер, оцінюється за основними сферами його діяльності. Загальну оцінку результативності функціонування кластера відображають показники, що характеризують виробничу структуру об'єднання, інвестиційну та інноваційну діяльність, економічний та соціальний розвиток регіону, що дає змогу виявити позитивні та негативні тенденції після формування кластера та є підґрунтям для прийняття управлінських рішень щодо організації та функціонування кластера.

6. Алгоритм формування регіонального кластера передбачає послідовність етапів: 1) підготовчий (проведення економічного аналізу, визначення потенційних учасників кластеру); 2) прийняття рішення (визначення доцільності проведення кластеризації в регіоні); 3) реалізація та координація (визначення ефективності об'єднання, внесення необхідних коректив у разі прийняття необґрунтованих рішень). Визначена послідовність етапів дає змогу приймати рішення про доцільність формування регіонального кластера на основі ґрунтовної оцінки галузевої специфіки регіону та визначити потенційних учасників кластера, координувати діяльність об'єднання в разі визнання його неефективності.

7. Основними етапами розробки та реалізації інноваційної кластерної стратегії є такі: визначення мети та основних завдань формування кластера; аналіз внутрішніх можливостей кластера; аналіз зовнішнього середовища; аналіз стратегічних альтернатив кластера; вибір стратегії кластера; розробка програми для реалізації стратегії; фінансове забезпечення стратегії; реалізація стратегічної програми; організація системи управління та контролю за реалізацією стратегії; визначення відхилень між плановими та фактичними результатами реалізації стратегії.

Важливими напрямками формування та реалізації стратегії слід вважати: чітке визначення заходів, що сприяють покращенню результатів та загальному успіху об'єднання; постійне інформування партнерів про уточнення поточних цілей та досягнуті результати; чітке визначення обов'язків учасників кластера та проміжних критеріїв оцінки їх діяльності; залучення переважної більшості учасників кластера до реалізації спільної стратегії; дотримання часових параметрів.

8. Кластерна політика має стати складовою частиною економічної політики держави. Інструментарій кластерної політики включає підтримку не тільки виробничої діяльності, а й сфери послуг, науково-освітнього комплексу, унікальних компетенцій і традицій місцевої громади. Питання використання тих чи інших заходів державної підтримки та правового регулювання повинні вирішуватися на місцях для кожного кластера окремо. Рекомендованими інструментами державної політики створення кластерів є такі: сприяння формуванню кластерних інноваційних мереж; організація інформаційної підтримки розвитку кластера; сприяння трансферту технологій серед учасників кластера.

9. З метою вирішення проблем розвитку території, активізації інноваційної діяльності в регіоні сформована структурна модель регіонального інноваційного

кластера «Дрогобиччина». Формування кластера надасть регіону велику кількість переваг та можливостей: сприятиме зміцненню партнерства регіональної влади, бізнесу та громад щодо покращення економічного розвитку регіону, вирішення проблеми зайнятості та працевлаштування населення, підвищення рівня життя, створить середовище активного розвитку науки та наукоємних галузей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких відображено основні наукові результати дисертації:

1. Іванченко Г. В. Ефективність створення і функціонування інтегрованих формувань в регіоні / Г. В. Іванченко, Н. Г. Міценко // Вісник Львівської комерційної академії. – 2011. – Вип. 36. – С. 155–158. (0,49 друк. арк.). Особистий внесок автора: запропоновано критерії оцінки ефективності інтегрованих формувань у регіоні (0,25 друк. арк.).

2. Іванченко Г. В. Кластерні моделі розвитку інфраструктури Дрогобиччини / Іванченко Г. В. // Вісник Львівської комерційної академії. – 2011. – Вип. 38. – С. 166–172 (0,74 друк. арк.).

3. Іванченко Г. В. Функціонування регіональної агломерації «Дрогобиччина» як агломеративного кластера / Г. В. Іванченко // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2011. – Вип. 21.9. – С. 160–172 (0,85 друк. арк.).

4. Іванченко Г. В. Кластерні моделі розвитку як ефективна форма економічного устрою регіону / Г. В. Іванченко // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2011. – Вип. 21.11. – С. 165–170 (0,41 друк. арк.).

5. Іванченко Г. В. Формування оцінки конкурентоспроможності кластерних утворень / Г. В. Іванченко // Стратегічні пріоритети розвитку національної економіки і регіонів. – 2012. – Т. XIII, вип. 256. – С. 55–63 (0,46 друк. арк.).

6. Іванченко Г. В. Формування кластерної політики в Україні / Г. В. Іванченко // Торгівля, комерція, підприємництво, 2012. – Вип. 14. – С. 182–185 (0,54 друк. арк.).

7. Іванченко Г. В. Синергетичний ефект кластерних утворень в регіоні / Г. В. Іванченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2012. – № 2 (53). – С. 66–70 (0,45 друк. арк.).

8. Ivanchenko H. V. Cluster Models in Ukraine: Benefits and Problems of Interration / H. V. Ivanchenko // Scientific Letters of International Academic Society of Michal Baludansky. – 2012. – № 1. – С. 96–97 (0,28 друк. арк.).

9. Іванченко Г. В. Розробка кластерної моделі розвитку регіонів: методологічний підхід [Електронний ресурс] / Г. В. Іванченко // Ефективна економіка. – 2013. – № 5. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2049> (0,51 друк. арк.).

10. Іванченко Г. В. Особливості оцінювання ефективності кластерних утворень / Г. І. Башнянин, Т. І. Городиський, Г. В. Іванченко // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2013. – Вип. 23.7. – С. 157–

164 (0,50 друк. арк.). Особистий внесок автора: запропоновано рівні оцінки ефективності інноваційного кластера (0,29 друк. арк.).

11. Іванченко Г. В. Методологічні основи управління інноваційною діяльністю сучасного підприємства / Г. В. Іванченко, Н. Ю. Чорна, О. В. Кочерга // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 1. – С. 98–103 (0,7 друк. арк.). Особистий внесок автора: визначено взаємозв'язок інноваційних процесів, обґрунтовано послідовність впровадження інноваційних процесів (0,29 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

12. Іванченко Г. В. Інтегральні утворення: суть та умови розвитку в регіоні / Г. В. Іванченко, Н. Г. Міценко // Соціально-економічні та правові дослідження в суспільстві знань : матеріали доп. Міжнар. наук.–практ. конф. (3–4 черв. 2010 р.) – Львів : Львів. ін.-т МАУП, 2010. – С. 333–335 (0,17 друк. арк.). Особистий внесок автора: обґрунтовано необхідність формування інтегральних утворень в регіоні з метою забезпечення конкурентоспроможності (0,10 друк. арк.).

13. Іванченко Г. В. Роль соціально-економічного потенціалу в регіональному відтворювальному процесі / Г. В. Іванченко // Інноваційна модель розвитку регіону як умова економічної безпеки в контексті інтеграційних процесів : матеріали XIII Всеукр. наук.–практ. конф. студ. та молодих вчен. (30 берез. 2011 р.) / за заг. ред. д.е.н., проф. В. І. Дубницького. – Донецьк : ДЕГІ, 2011. – С. 33–35 (0,13 друк. арк.).

14. Іванченко Г. В. Інноваційні аспекти розвитку кластерних утворень / Г. В. Іванченко // Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в умовах трансформації економіки : зб. тез IV Всеукр. міжвуз. наук. конф. (7–8 квіт. 2011 р.). – Рівне : НУВГП, 2011. – С. 133–134 (0,12 друк. арк.).

15. Іванченко Г. В. Оцінка ефективності кластерних утворень / Г. В. Іванченко // Проблеми економіки та управління у промислових регіонах : матеріали доповідей учасників IV Міжрегіон. наук.–практ. конф. (27–28 трав. 2011р.) / відпов. ред. П. В. Гудзь. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2011. – С. 50–51 (0,11 друк. арк.).

16. Іванченко Г. В. Агротехнопарк: необхідність створення та роль в розвитку регіону / Г. В. Іванченко // Актуальні проблеми і прогресивні напрямки управління економічним розвитком вітчизняних підприємств : матеріали II Всеукр. наук.–практ. конф. (24–25 трав. 2011 р.) / редкол. : П. П. Мазурок, А. П. Наливайко, А. В. Шайкан [та ін.]. – Кривий Ріг : КЕІ КНЕУ, 2011. – С. 361–364 (0,16 друк. арк.).

17. Іванченко Г. В. Прогнозування розвитку кластерних моделей регіону / Г. В. Іванченко // Перспективи інновaції в науке, образовании, производстве и транспорте 2011 : сб. науч. трудов по материалам Междунар. науч.–практ. конф. (15 июня 2011 г.) Т. 13 – Одесса : Черноморье, 2011. – С. 14–15 (0,10 друк. арк.).

18. Іванченко Г. В. Кластер як форма розвитку сучасних систем організації управління в регіоні / Г. В. Іванченко // Інтеграційні економіко-правові напрями розвитку України та країн близького зарубіжжя : зб. матеріалів I Міжнар. наук.–практ. конф. (31 січ. 2012 р.). – Львів : ЛКА, 2012. – С. 120–122 (0,18 друк. арк.).

19. Іванченко Г. В. Стадії життєвого циклу кластерів та особливості їх еволюції / Г. В. Іванченко // Інноваційний потенціал соціально-економічного

розвитку України в умовах глобалізації : зб. наук. праць Міжнар. наук.–практ. конф. (27–30 берез. 2012 р.) Ч. 1. – Вінниця: Центр підготовки наук. та навч.–метод. вид. ВТЕІ КНТЕУ, 2012. – С. 106–111 (0,29 друк. арк.).

20. Іванченко Г. В. Формування кластерних утворень: світовий досвід / Г. В. Іванченко, Н. Г. Міценко // Стратегічний розвиток національної економіки, регіонів і підприємств : матеріали Всеукр. наук.–практ. конф. (15–17 листоп. 2012 р.). Т. 2. – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – С. 86–90 (0,20 друк. арк.). Особистий внесок автора: досліджено досвід європейських країн на шляху кластеризації економіки (0,10 друк. арк.).

21. Іванченко Г. В. Основні завдання формування інноваційного кластеру на території агломерації «Дрогобиччина» / Г. В. Іванченко // Соціально-економічні аспекти реструктуризації регіональної економіки : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. (6–7 груд. 2012 р.). Т. 1. – Вінниця : ТЗОВ «Нілан-ЛТД», 2012. – С. 141–144 (0,20 друк. арк.).

22. Іванченко Г. В. Основні критерії класифікації кластерних утворень / Г. В. Іванченко // Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України : зб. наук. праць Міжнар. наук.–практ. конф. (28–31 трав. 2013 р.) Ч. 1 – Вінниця : Центр підготовки наук. та навч.–метод. вид. ВТЕІ КНТЕУ, 2013. – Ч. 1. – С. 45–52 (0,33 друк. арк.).

23. Іванченко Г. В. Використання комунікаційних технологій в управлінні регіональною економікою / Г. В. Іванченко // Внутрішня торгівля: розвиток та механізми регулювання на макро– і макрорівнях : зб. матеріалів Всеукр. наук.–практ. конф. (25–26 квіт. 2013 р.). – Львів : Львів. комерційна акад., 2013. – С. 161–163 (0,19 друк. арк.).

24. Іванченко Г. В. Основні етапи розробки і реалізації інноваційної кластерної стратегії / Г. В. Іванченко // Інноваційна стратегія і тактика фінансово-економічного розвитку суб'єктів національного господарства : матеріали Міжнародної наук.–практ. конф. (19–20 груд. 2014 р.) Ч. 2. – Чернівці, 2014. – С. 117–120 (0,17 друк. арк.).

25. Іванченко Г. В. Особливості формування інноваційного регіонального кластера «Дрогобиччина» / Г. В. Іванченко // Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні : VIII Міжнар. бізнес-форум (19 берез. 2015 р.). – К. : КНТЕУ, 2015. – С. 103–105 (0,10 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Іванченко Г. В. Формування кластерних утворень та моделей розвитку регіону. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Тернопільський національний економічний університет Міністерства освіти і науки України. – Тернопіль, 2015.

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретико-методичні положення і практичні рекомендації щодо формування кластерних утворень в Україні.

Досліджено наукові підходи до визначення понять «кластер», «інноваційний кластер». Розглянуто підходи до систематизації ознак класифікації кластерів, визначено необхідність та передумови їх формування.

Здійснено комплексний аналіз інноваційних процесів у регіонах України та обґрунтовано необхідність створення кластера в Дрогобицькій агломерації. Запропоновано комплексну систему оцінки ефективності кластера, що дозволяє визначити показники результативності діяльності учасників об'єднання після формування кластера.

Обґрунтовано алгоритм формування регіонального кластера, що передбачає логічну послідовність етапів створення кластера та враховує можливість коригування дій у разі прийняття необґрунтованих рішень та виявлення неефективності кластерного утворення. Визначено складові елементи та побудовано структурну модель регіонального інноваційного кластера (на прикладі Дрогобицької агломерації), встановлено взаємозв'язок між учасниками утворення.

Ключові слова: кластер, регіон, інноваційний кластер, кластероутворення, модель регіонального кластера, кластерна політика, інноваційні моделі розвитку регіону.

АННОТАЦІЯ

Иванченко Г. В. Формирование кластерных образований и моделей развития региона. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие продуктивных сил и региональная экономика. – Тернопольский национальный экономический университет Министерства науки и образования Украины. – Тернополь, 2015.

В диссертационной работе обоснованы теоретико-методические положения и практические рекомендации по формированию кластерных образований в Украине. Исследованы научные подходы к определению понятий «кластер», «инновационный кластер».

Предложено систематизировать кластеры по следующим классификационным признакам: жизненным циклом кластера, географическому признаку, направлению интеграционных отношений, специализации, отраслевой специфике. Обоснованные теоретические подходы к классификации кластеров могут быть использованы в процессе разработки и реализации государственной политики в сфере кластеризации и в деятельности органов государственного управления с целью налаживания эффективного взаимодействия предприятий, учреждений, организаций, входящих в состав кластера.

Определены предпосылки осуществления процесса кластеризации. Выделены составляющие процесса формирования кластеров в регионе, включая компетенции участников объединения, которые способствуют активизации инновационной деятельности, получению новых знаний и изобретений, создают новые условия и требования к ведению бизнеса.

Определены проблемы и основные направления активизации кластерообразования в регионах Украины. Обоснована необходимость создания инновационного кластера в Дрогобычской агломерации. Предложена комплексная система оценки эффективности кластера, которая позволяет обосновать изменения основных показателей развития региона.

В работе предложен алгоритм формирования регионального кластера, который предусматривает последовательность этапов по определению целесообразности проведения кластеризации в регионе, оцениванию результатов и учитывает возможность корректировки действий в случае принятия необоснованных решений, выявления неэффективности кластерного образования. Выделенная последовательность этапов позволяет принимать решения о целесообразности формирования регионального кластера на основе оценки отраслевой специфики региона и определять потенциальных участников кластера, принимать решение о целесообразности функционирования объединения в перспективе.

Предложена концептуальная схема разработки и реализации кластерной стратегии, которая позволяет получить конкурентные преимущества участникам объединения, внедрить современные методы производства, расширить рынок сбыта, способствует увеличению количества рабочих мест, развитию науки, повышению уровня жизни населения в регионе. Важным направлением формирования и реализации кластерной стратегии являются: определение мер, которые способствуют улучшению результатов деятельности участников объединения и кластера в целом; постоянное информирование партнеров о целях и достигнутых результатах; четкое определение функций каждого участника кластера; привлечение подавляющего большинства участников к реализации общей стратегии.

Аргументированы методические основы государственной политики формирования кластеров, целью которой является создание условий для становления нового технологического уклада, включающего государственную поддержку исследований, создание инфраструктуры подготовки кадров необходимой квалификации и технологической инфраструктуры.

Инструментарий кластерной политики включает поддержку не только производственной деятельности, но и сферы услуг, научно-образовательного комплекса, уникальных компетенций и традиций местного сообщества. Рекомендуемыми инструментами кластерной политики для кластеризации региона являются: содействие формированию инновационных сетей; организация информационной поддержки развития объединения; содействие трансферу технологий среди его участников.

Определены составляющие элементы и предложена структурную модель регионального инновационного кластера (на примере Дрогобычской агломерации). Установлено структурно-логическую взаимосвязь участников кластера, основанную на принципах равноправия и паритетности всех участников, конструктивного диалога, свободного выбора форм сотрудничества, взаимного информирования и выполнения принятых на себя обязательств. Формирование кластера предоставит региону большое количество преимуществ и возможностей, будет способствовать укреплению усилий региональной власти, бизнеса и социума по улучшению уровня

экономики в регионе, позволит решить проблему занятости населения, повысит уровень жизни, трудоустройство, будет способствовать развитию науки и наукоемких отраслей.

Ключевые слова: кластер, регион, инновационный кластер, кластероформирование, модель регионального кластера, кластерная политика, инновационные модели кластерного развития.

ANNOTATION

Ivanchenko G. V. – Formation and development of productive and innovative clusters in the regions of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for getting the scientific degree of the Candidate of Economic Sciences in specialty 08.00.05 – the development of productive forces and regional economy. – Ternopil National Economic University Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2015.

Thesis grounded theoretical and methodical principles and practical recommendations for development of cluster formations in Ukraine. Were researched scientific approaches to the definitions of «cluster», «innovative cluster». Were examined approaches to the systematization of cluster signs classification, determined the necessity and conditions of their formation.

The complex analysis of innovative processes was held in the regions of Ukraine and the necessity of cluster formation was grounded in the Drohobych agglomeration. Was offered a complex evaluation system of cluster effectiveness which allows determining indexes of activity effectiveness of participants after the cluster formation.

Was grounded the algorithm of regional cluster formation which provides a logical sequence of cluster creation stages and allows the possibility of actions correction in case of making ungrounded decisions and detection of cluster formation ineffectiveness. Were defined the composing elements and built a structural model of regional innovative cluster (for example, Drohobych agglomeration), established the relationship between the participants of the formation.

Key words: cluster, region, innovative cluster, cluster formation, the model of regional cluster, cluster policy, innovative models of region development.

Підписано до друку 28.10.2015 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 0,9. Обл. вид. арк. 1,0.
Зам. № А015-15. Тираж 120 прим.

Видавець та виготовлювач
Тернопільський національний економічний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46004

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль, 46004
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@tneu.edu.ua